



Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

DOI:10.47105/nsb.907791

Atf/Citation: Büke, B. (2021). Engelli bireylerin kendilerine yönelik ayrımcı ve mikro saldırgan uygulamaları ifade etmeleri: Twitter'daki #Engellenmekİstemiyoruz ve #SağlamcılarDışarı etiketleri. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(2), 164-190.

Engelli Bireylerin Kendilerine Yönelik Ayrımcı ve Mikro Saldırgan Uygulamaları İfade Etmeleri: Twitter'daki #Engellenmekİstemiyoruz ve #SağlamcılarDışarı Etiketleri


^aBüşra Büke¹

^a*Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türkiye*

Öz

Sosyal organizasyonun azınlıkları da kapsamak yerine çoğunluğun istek ve ihtiyaçlarına göre tasarlanması, engelli bireylerin hayatları boyunca birbirinden farklı dezavantajlılık durumuyla karşı karşıya kalmalarının ana etmenlerindenidir. Örneğin normallik ve sağlamlığa dayanan toplumsal örgütlenme, engelli bireyleri dışlayan söylem ve pratiklerin üretilmesine neden olmaktadır. Sağlamlık, engelli olmayanların engelli bireylerden daha üstün olduğuna dair önyargılı inancı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlayış engelli bireylerin dışlanmalarına, damgalanmalarına, izole edilmelerine, ayrımcılığa uğramalarına ve mikro saldırılara maruz bırakılmalarına yol açmaktadır. Dünya üzerindeki “en büyük azınlık” kabul edilen engelli bireylerin karşılaştıkları bu tip problemler engellilik meselesinin sosyal bir fenomen olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Engellilerin karşılaştığı ayrımcı uygulamalarla ilgili birçok araştırma projesi yapılmış olsa da engellilere yönelik mikro saldırılar çoğunlukla fark edilmemekte ve çalışmalarda kendine fazla yer bulamamaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin hangi ayrımcı ve mikro saldırgan uygulamalarla karşılaştıkları ve deneyimlerini nasıl aktardıkları sorularının sorulması gerektiği sonucuna vararak ayrımcılık ve mikro saldırganlık literatüründen yararlandım. Engellilerin deneyimlediği ayrımcılık ve mikro saldırganlıkları yorumlayıcı paradigmanın izinden giderek yorumlayarak analiz etmeyi amaçladım. Engelli bireylerin kendilerine yönelmiş ayrımcı pratikleri ve mikro saldırganlık örneklerini dijital medya platformlarından Twitter'da ifade ediyor ve seslerini duyuruyor olmalarını önemsedim. O nedenle nitel araştırma tekniklerinden olan içerik analizini kullandım ve Twitter'da açılmış olan #engellenmekistemiyoruz ve #sağlamcılardışarı başlıklı hashtag etkinliklerindeki verilerden yararlandım. Kimliğin yadsınması, ikincilleştirme ve egzotikleştirme temalarına ulaştım ve Twitter'daki engelli kullanıcıların anlatılarına yer verip sınıflandırma ve yorumlama süreçlerini tamamladım. Engelli bireylerin uğradıkları ayrımcılık ve mikro saldırıların çok farklı boyutlarda görülebildiğini örneklerle göstererek konunun daha fazla önemsenmesi gerektiğine dikkat çekmek istedim.

Anahtar Kelimeler: engellilik/sakatlık, sağlamlık, ayrımcılık, mikro saldırganlık, Twitter

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:**  Büşra Büke, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, busrabu.510@gmail.com, Türkiye

Gönderim Tarihi/Received: 01.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 07.06.2021

Yayımlanma Tarihi/Published: 31.12.2021

Telif hakkı: © 2021 Büke. Bu lisans, yazarın orijinal yaratıcı olarak atfedilmesi ve yeniden kullanımın ticari olmayan amaçlarla, yani araştırma veya eğitim amaçlı kullanımla sınırlı olması koşuluyla, kullanıcıların makaleyi kullanmasına, çoğaltmasına, yaymasına veya görüntülemesine izin verir.

Copyright: © 2021 Büke. This licence permits users to use, reproduce, disseminate or display the article provided that the author is attributed as the original creator and that the reuse is restricted to non-commercial purposes i.e. research or educational use.

Expressing discriminatory and micro-aggressive practices of persons with disabilities against themselves: #Engellenmekİstemiyoruz and #SağlamcılarDışarı Tags on Twitter

Extended Summary

The United Nations (UN) considers people with disabilities the "largest minority of the world". However, as society is designed according to the wishes and needs of the majority, rather than including minorities, many problems may occur for said minorities. A society based on normality and ableism leads to the production of discourses and practices that exclude people with disabilities. The ideology of normality and ableism emphasizes certain body forms and identities and causes the exclusion of people with disabilities. Ableism is the discrimination of and social prejudice against people with disabilities and is rooted in the assumption that disabled people need to be "fixed" and the idea that non-disabled people are superior. This causes people with disabilities to be excluded, stigmatized, isolated, marginalized, discriminated against, and micro-attacked. As this describes a significant portion of society worldwide, examination of the issue as a social phenomenon is necessitated.

Much research has been conducted on the discriminatory practices those with disabilities face, including in areas such as education, employment, health, politics, justice, access to information, etc. Some examples of ableism are as follows: educational institutions not providing the necessary tools and technologies or failing to make necessary reasonable accommodations, workplaces' inadequate physical and technical provision and adjustment; employment in positions below with their capability or those without promotion opportunities; lack of access to vocational training opportunities; lack of accessibility to social security and health services; physical and communication deficiencies of public institutions and organizations such as police stations and courthouses in the field of justice; not making the physical environment accessible for their inclusion in society; lack of accessible communication systems, public announcements, websites and applications, etc. Tweets posted by disabled people, as well as the comments and responses further reinforce that discrimination is a reality many regularly face.

While discriminatory practices against disabled people may be obvious, micro-attacks against persons with disabilities are implicit and are mostly unnoticed. Micro-aggression, which is considered another dimension of discrimination, impacts the implicit and interpersonal communicative dimensions. Micro-aggression is a statement, action, or incident including an instance of indirect, subtle, or unintentional discrimination against members of marginalized groups, such as people with disabilities. Derald Wing Sue defines micro-attackers as "short, daily exchanges that send derogatory messages to certain individuals because of their group membership." Commenters may not be aware of the potential impact of their words and even people with disabilities themselves may not notice the micro-attacks directed against them. For this reason, the questions of what discriminatory and micro-aggressive practices people with disabilities face and how they convey their experiences will be addressed within this paper.

To answer the research questions the literature on discrimination and micro-aggression was briefly discussed, before turning to the digital media platform of Twitter, where people with disabilities express the discriminatory practices and examples of microaggression against them and make their voices heard. The hashtags #engellenmekistemiyoruz ("We do not want to be stopped") and #sağlamcılardışarı ("Ableists, out!"), which were started on Twitter, were then subjected to qualitative content analysis, coding, categorization, and thematic analysis. The denial of identity, secondary status/position, and exoticization themes were arrived at, and the classification and interpretation processes were conducted by including the narratives of disabled users on Twitter.

When disabled people are assumed to constitute a homogeneous group on their own, where people think that disabled people cannot have a personality or identity outside their disability, and where their social capital is often ignored, can be included under the umbrella theme of "denial of identity". The secondary status/position theme includes lack of accessibility and inclusiveness, non-equalization, and separation. Unless accessible practices are implemented, people with disabilities will not be seen as first-class citizens/individuals, because their full and effective participation in social life will not be possible. Considering that they have equal rights and freedoms, making necessary arrangements and reasonable adjustments is a legal obligation. It is known that there are individuals who exclude people with disabilities and avoid establishing dialogue, by keeping a distance towards people with disabilities, not only at the institutional level but also in their interpersonal relations. This attitude is a manifestation of discriminatory discourse and practices. Finally, the theme of exoticization, where anything with elements that are foreign to the majority is considered exotic, consists of the sub-categories of belittling, ignoring privacy, and marginalizing. The "disabled" individual is stigmatized as "abnormal" in the eyes of "normals"; helpless people who only trigger feelings of compassion and pity, and who need protection and help. All kinds of information can be asked without considering their privacy and their boundaries are ignored. Lastly, the individual is marginalized by unnecessary praises or criticisms as if they are a child.

This paper covers the experiences and tweets of disabled people within these themes and shows that they are not only exposed to discrimination in the public sphere, but also implicit discrimination (or micro-aggression) in their daily encounters and contacts. People with disabilities who are subjected to micro-aggressive behaviors and discrimination are deprived of full participation in society. We need to pay more attention to micro-aggression as a form of discrimination and listen to the voices of people with disabilities and implement rights-based practices for full and equal participation in all areas.

Keywords: disability, ableism, discrimination, microaggression, Twitter

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınlamış olduğu Dünya Engellilik Raporu (2011, s. 1) verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i bir tür engellilik ile yaşamını sürdürmektedir. Türkiye'de ise Ulusal Engelliler Veri Bankası'nın paylaştığı kesin olmayan sonuçlar nüfusun yaklaşık yüzde 13'ünün hastaneye başvurarak engelli raporu alan bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler (BM) engelli bireyleri, dünya üzerindeki “en büyük azınlık” olarak değerlendirmektedir. Fakat ne uluslararası örgütlerde ne ulusal düzenlemelerde ne de yabancı veya yerli literatürde bu grubu adlandırmak üzere uzlaşmış net bir tanım bulunmadığı belirtilmektedir (bkz. Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011; Şişman, 2012).

Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın 2002'de yaptığı sınıflandırmada “özür” kavramı tercih edilmişken zamanla özürlü kelimesinin olumsuz çağrışımlar ihtiva ettiği gerekçesiyle engelli birey kavramının kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Fakat ne yazık ki toplumsal pratiklere yansımadağı müddetçe yalnızca kavramlar üzerinde oynamak anlam karmaşasından başka bir sonuca yol açmamaktadır. O nedenle yeni kavramlar ortaya atma çabası ile kapsayıcı toplum inşa etme çabası paralel götürülmeli ve daha yaşanılabilir ve erişilebilir dünyaya ulaşmayı sağlayarak dezavantajlılık yaratan sorunların üstesinden gelmeye dönük adımlar atılmalıdır. Zira sosyal organizasyonun azınlıkları da kapsayan biçimde değil de çoğunluğun istek ve ihtiyaçlarına göre tasarlanmış olması pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bunlardan biri engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı önyargı ve ayrımcılıkları tanımlamak için kullanılan “ableism” yani “sağlamcılık”tır. “Able body”, “sağlam beden” formunu temel alan anlayış, “bedenleri veya fiziksel, zihinsel, nöronal, bilişsel veya davranışsal yetenekleri standart olmayan, normatif olmayan, tipik olmayan ama bir şekilde farklı olan” bireylerin deneyimledikleri bir -izm biçimidir (Wolbring 2012, s. 78'den akt. Brown, 2020, s. 1-2).

“Ableism/Sağlamcılık” terimi engelli olmayanların engelli olanlardan üstün olduğuna ilişkin önyargılı inancı ifade etmektedir Sağlamcı eğilimler hem engelli bireylere karşı önyargılı anlayışı içermektedir hem de belirli “varoluş” ve “yapma” biçimlerini temel alan fikirleri bünyesinde barındırmaktadır (Collinson & Barden, 2017, s. 230). Toplumda belirli bedenlenme biçimlerine fetişist yaklaşım sağlamcılığı yapılandıran sağlam beden/sakat beden ikili kategori oluşturulmasından kaynaklanmaktadır (Goldfarm & Armenta, 2017, s. 173). Bu durum birtakım yeti farklılığı olan bireylerin engellenmeye, dışlanmaya, damgalanmaya, örselenmeye, izolasyona, ötekileştirilmeye, marjinalleştirilmeye, ayrımcılığa ve mikro saldırılara maruz kalmasına ve bu azınlık içindeki en büyük azınlık olarak engelli bireylerin de pek çok dezavantajlılık yaşamalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumun önemli bir kesiminin içinde bulunduğu bu durum, meselenin sosyal bir olgu olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Engelli bireylerin karşı karşıya kaldıkları ayrımcı pratikler hakkında pek çok araştırma projesi yürütülmüş olsa da engelli bireylere yöneltilen mikro saldırılar çoğunlukla fark edilmeden gerçekleşmektedir. O nedenle engelli bireylerin ne tür ayrımcı ve mikro saldırgan pratiklerle karşılaştıkları ve bu deneyimlerini nasıl aktardıkları sorularının sorulması gerektiği kanaatine vardım. Bu soruların cevabı için Twitter ortamındaki engelli bireylerin attıkları tweetler dolayımında kendilerine yöneldiğini fark

ettikleri ayrımcılık ve mikro saldırganlıkları görünür kılarak seslerini duyurmalarına eğildim. Bunu yapabilmek için öncesinde ayrımcılık ve mikro saldırganlık literatürüne kısaca değindim. Ardından Twitter'daki iki hashtag etkinliğini içerik analizine tabi tutarak kod, kategori ve temaları tablolaştırılarak verdim ve engelli bireyler tarafından deneyimlenen ayrımcı ve mikro saldırgan pratikleri hashtag etkinliklerinde attıkları tweetleri, alıntı şeklinde yorumlar ve literatürle destekleyerek kullandım.

Ayrımcılık

Modernleşme projesinin vaatlerinden biri eşit ve özgür bireylerin var olduğu bir toplum ideali iken aksine belli kimliklerin hâkim kılındığı, o kimliklerin dışında kalan azınlık gruplarının ise dışlayıcı ve ayrımcı tutumları deneyimlemek zorunda kaldıkları bir tablo ortaya çıkmıştır. Modernliğin düzen getirme arzusu “öteki”ni yaratmış ve onu dışlama operasyonu ile “iç ve dış”, “biz ve onlar” gibi kategoriler üretmiştir (Bauman, 2002; 2003). “Ötekilik” halinin bedenlere nakşolduğu engelli bireyler de bedenleri aracılığıyla eşitsizliklere maruz bırakılarak ayrımcılıkla yüz yüze kalmışlardır; bu anlayışın meşrulaştırılması ise belli bir kategoriye ait her varlığın o kategoriye atfedilen değişmez niteliklere sahip olduğunu iddia eden “özcü” yaklaşımları ile mümkün kılınmıştır (Yumul, 2018, s. 91). Ayrımcı tutumların zihinsel arka planında özcü yaklaşım, önyargılar ve kalıp yargılar (stereotip) bulunduğu ifade edilmektedir. Allport (1954'ten akt. Göregenli, 2018, s. 21-22) özcü yaklaşımı benimseyenlerin, bireyselliği ve kişiselliği yok sayarak belli sosyal kategoriler inşa etmekte ve bu kategoriye dâhil olanları da o grubun özünü teşkil ettiğini düşündükleri kişilik tipi üzerinden değerlendirerek homojenleştirici bir tutum takınmakta olduklarını ifade eder. Önyargılar ise ayrımcılık literatüründe olumsuz anlamıyla kullanılmaktadır. Önyargılar, insanları kişilikleri ile değil de ait oldukları düşünülen grupları ile değerlendirirken peşin hükümlü, dogmatik ve olumsuz kanaatte olmayı kasteden bir kavramdır. Ayrımcılığa yol açma aşamasında önyargılı olunan gruba karşı fiziki ve sosyal mesafeli tavır takınılması söz konusu olmaktadır. Kalıp yargı bir diğer adıyla stereotipler ise belli bir nesne veyahut gruba karşı zihnimizde inşa ettiğimiz izlenimler ve imgeler olarak kabul edilmektedir. Belli bir tasnifleme/kategorilendirme biçimi de diyebileceğimiz kalıp yargı kavramını ilk kez Lipman (1922), “sosyal sınıfları betimleyen beyindeki resimler” diyerek ifade etmiştir (akt. Madran, 2018, s. 32).

Ayrımcılığın zihinsel arka planının yanı sıra aynı zamanda teorik sosyolojik boyutuna da yer vermek gerekmektedir. Çayır'a göre öncelikle modern toplumlardaki hiyerarşik örgütlenme nedeniyle hakim grup ve azınlık grup ayrımı yapılarak damgalamaya/etiketlemeye başvurulmaktadır. Toplumdaki hakim grup azınlık grup hakkında ve onlar aleyhinde olacak biçimde birtakım kalıp yargılar üretmektedir. Üretilen bu kalıp yargılar azınlık grup içerisindeki tüm üyelerin aynılaştırılması ve homojenleştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Azınlık grubun homojenliği de bilakis grup içerisindeki herhangi bir olumsuz nitelik genelleştirilmek suretiyle gerçekleştirilmektedir. Damgalanan ve homojenleştirilen grup kendisi hakkında üretilen kalıp yargıları içselleştirdiği ve o kalıp yargılar dolayımında davrandığı takdirde ise bu mesele toplumda iyiden iyiye yerleşiklik kazanır hale gelmektedir. Ve sonrasında hâkim grup baskınlığının sürmesini sağlayacak ideolojileri (örneğin sağlamlık/ableizm) durmadan yeniden üretmektedir. Birtakım fiziki ve zihinsel farklılıklara sahip olan bireyler topyekûn bir engelli grubu olarak homojen biçimde

değerlendirildiğinde; o grubun içindeki bir kişilik tipinin grubun özünü temsil ettiği düşünüldüğünde ve buna dayalı olarak mesafe ve sosyal dışlama pratikleri uygulamaya koyulduğunda ayrımcı pratikler süregelmektedir (Çayır, 2018, s. 11-13). Eşit hak ve hürriyetlerden tam olarak yararlanmanın mümkün olabilmesi için sözleşmeler, anayasalar, kanunlar vb. kurumsal düzlemde uygulama ve yaptırımlara her daim ihtiyaç vardır ve sürekli yenilerek herkesi kapsadığından emin olunması gerekmektedir.

Toplumdaki her bir bireyin eşit haklara ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini düşünmek ve bu doğrultuda uygulama ve uyarlamalar yapabilmek toplumdaki belli bir grubun ayrımcı pratiklerle karşılaşmasının önüne geçmek için son derece elzemdir. İnsan hakları sözleşmeleri de bu bahsedilen eşitliği ve adaleti sağlayabilmek için vardır. Ancak sözleşmeler toplumun her kesiminin haklarını güvence altına alma başarısını gösterememiştir. Bu nedenle sözleşmede yer alan hakları daha spesifik bir bağlama taşıyarak engelli bireylerin de yararlanmasını garanti edecek Engelli Hakları Sözleşmesi hayata geçirilmiştir (Gül, 2015, s. 32). Aralık 2006 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Uluslararası Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin (EHS) kabul edilmesi ayrımcılık yasağını düzenleyen bir dönüm noktasıdır. EHS 2008 yılında yürürlüğe girerek BM'ye taraf devletlere engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadelede rehberlik etmektedir.

Sözleşmenin Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik başlıklı 5. maddesinde sözleşmeye taraf devletlerin herkesin hukuk önünde ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın eşit olduğunu ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul ettiği belirtilir. Engellilere yönelik her türlü ayrımcılığın yasaklandığı, ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi adına engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması gerektiği ve bu düzenlemelerin/tedbirlerin ayrımcılık olarak nitelendirilemeyeceği ifade edilir (Langvad, 2018, s. 39-40). Türkiye, sözleşmeye taraf devletlerden biri olarak İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun 4. maddesinde ayrımcılık türlerini sınıflandırmıştır. Bunlar; ayrı tutma, ayrımcılık talimatı verme bu talimatları uygulama, çoklu ayrımcılık, doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık, işyerinde yıldırma, mağdurlaştırma, makul düzenleme yapmama, nefret söyleminde bulunma, taciz, varsayılan temele dayalı ayrımcılık olarak sıralanmıştır (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 2016).

Sözleşmeler ve kanunlar engeli bireylerin hak ve özgürlüklerden eşit yararlanma imkânları koruma altına alınsa da engelli bireylerin maruz kaldıkları eşitsizlik ve kendilerine yönelik ayrımcı tutumlar yine de tamamen ortadan kalkmamaktadır. Ayrımcılığın tespitine ve ortadan kaldırılmasına dayalı gerçekleştirilen araştırmalar ve yürütülen projeler bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Akbulut'a göre engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasındaki sosyal temas yoksunluğu, maddi gerekçeler sunularak engellilere yönelik yaşam kolaylaştırıcı birçok tedbirin alınmaması, kimi sivil toplum kuruluşlarının ayrımcılıkla mücadele etme noktasında hak temelli anlayışı benimsememiş olması gibi etmenler engelli ayrımcılığını besleyen en önemli noktalar olarak değerlendirilebilir (Akbulut, 2018, s. 159-160). Bu nedenle engelli bireylerin söz hakkının olduğu ve maruz kaldıkları eşitsiz ve ayrımcı söylem ve pratikleri dile getirerek bunlara dönük yaptırımların uygulanmasını sağlamada etkin yol kat eden hak temelli oluşumlara/demokratik örgütlere gün geçtikçe daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması Raporunun (2010) ortaya koyduğu verilere göre ayrımcılık algı ve deneyimi, sosyal yaşamın sekiz alanında ortaya çıkmaktadır. Bu alanlar eğitim, istihdam, sağlık, siyaset, adalet, boş zaman, topluma dâhil olma ve bilgiye erişimden oluşmaktadır. Eğitim alanında gerekli araç ve teknolojilerin tedarik edilip kullanılmaması, eğitimcilerin engellilik meselesi hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması ve eğitim kurumlarında gerekli makul uyumlulaştırmaların hayata geçirilmemesi gibi nedenlerden kaynaklı ayrımcılıkların yaşandığını tespit etmişlerdir. İstihdam alanında da işe alınma, iş yeri ve iş yaşamındaki fiziki ve teknik yetersizlikler sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra engelli bireyler yükselmelerine imkân veren pozisyonlarda çalıştırılmadıkları, kariyere yönelik mesleki eğitim imkânlarından uzak olmaları ve kapasitelerinin altında işler verilmesi gibi pek çok sebeple ayrımcılığa uğramaktadırlar. Siyasi hayata katılım noktasında ise zihinsel engelli bireylerin daha çok ayrımcılık yaşadıklarını fakat oy kullanma ve siyasi partilere katılımında ise her engel grubunda ayrımcılığın deneyimlendiğini tespit etmişlerdir. Sağlık hizmetlerine ulaşımında da özellikle sosyal güvenceden yoksunluk ve erişilebilir hale getirilmeyen uygulamalardan kaynaklı olarak engelli bireylerin zorluk yaşadıkları görülmüştür. Adalet alanında da karakol ve adliye gibi kamu kurum ve kuruluşlarının fiziki ve iletişim yetersizlikleri nedeniyle ayrımcılığın kaçınılmaz hale geldiği saptanmıştır. Topluma dâhil olma değerlendirildiğinde de yine fiziki çevrenin ulaşılabilir hale getirilmemesinden kaynaklanan pek çok sorun olduğu gibi gündelik iletişimde ayrımcı ve anti sosyal davranışların engelli bireylere yöneltilmesinden ötürü ayrımcılığın deneyimlendiğine dikkat çekmişlerdir. Boş zaman faaliyetlerine katılım da hem fiziki hem personel yetersizlikleri nedeniyle engelli bireyin katılımının az olduğu alanlar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca boş zaman faaliyetlerine ilişkin yeterli ve erişilebilir bilgilendirmeler yapılmadığı ve boş zamanı değerlendirmeye dönük mekanların erişilebilirliğinin sağlanmadığı belirtilerek söz konusu ayrımcılıklara dikkat çekilmiştir. Sonucu başlık olarak ise bilgiye erişimde de yine iletişim sistemlerinin, kamuya yönelik duyuruların ve ilanların, internet sitelerinin ve uygulamalarının erişilebilir nitelikte olmamasından ötürü ayrımcı tutum ve pratiklere sebep olduğu belirtilmektedir.

Engellilere yönelik ayrımcılığın tespitine yönelik yapılan daha pek çok çalışma vardır. (örn. Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu 2011, Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu 2012, Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz 2013, Engellilik Ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler 2015, Uluslararası Engelli Hakları Konferansı Engellilerin Adalet Erişimi 2018). Bu ve benzer çalışmaların ortak noktası yaşamın her alanında engellilerin karşılaştıkları ayrımcılığın son bulmadığını göstermek olmuştur.

Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu (2012, s. 177-180) ise engellilere yönelen ayrımcılıklarla mücadele edebilmek için çözüm önerilerini geliştirmişlerdir. Yasalar önünde eşitliğin sağlanabilmesi adına bütün kamu icraatlarında ayrımcılığın yasaklanması ve buna yönelik etkin idari tedbirler alınarak makul uyumlulaştırmanın gerçekleştirilmesinin denetlenmesi çözüm önerilerinden biri olarak sunulmuştur. Ayrıca engelli ayrımcılığına dayalı farkındalık eğitimlerinin ve kamuoyunda istendik bakış açıları oluşturulması yönünde tutum eğitimi programları

oluşturulması, eğitim kurumlarında karşılaşılan eşitsizliklerin kaldırılarak eğitimin erişilebilir forma sokulması ve müfredata engelli bireyler hakkında bilinçlendirici bilgilerin eklenmesi de eğitim alanındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için sunulan çözüm önerileridir. Bunların yanı sıra medyada ayrımcı ve mikro saldırgan içerikte haberlerin yapılmasına son verilmesi için medya dilini etkin kullanmaya dönük çalışmalar yapılması, toplumsal yaşamdaki mimari bariyerlerin kaldırılması, engelli birey ve ailelerin sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilerek sivil toplum örgütlerine katılımlarının sağlanması ve sivil toplumsal hareketlerin faaliyetlerini destekleyici fon kuruluşlarının açılmasına öncelik verilmesi gibi adımlar ivedilikle hayata geçirilerek ayrımcı uygulamalar ve tutumlara son verilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

Mikro Saldırganlık

Kurumsal düzeyde görünür olan ayrımcı pratiklerin yanı sıra; örtük ve kişiler arası iletişimsel boyutta etkisini gösterdiği söylenen ve ayrımcılığın bir başka boyutu kabul edilen mikro saldırganlık, engelli bireyler gibi marjinal olarak kategorize edilmiş gruplara yönelmektedir. Mikro saldırganlık teriminin ilk kullanımı Pierce vd. (1978) tarafından siyahlar ve beyazlar arasındaki ırksal kökenli olayları tarif edişinde karşımıza çıkmaktadır. Pierce (1978, s. 66), mikro saldırganlık terimini “küçük, örtük, masum görünen, kasıtlı veya bilinçsiz, sözel veya sözel olmayan küçük düşürmeler ve aşağılamalar” anlamına gelecek biçimde ırk kökenli ayrımcılık türlerini tarif etmek maksadıyla kullanmaya başlamış olsa da sonrasında kavramın kapsamı genişletilerek marjinal grupların yaşadığı adaletsizlikleri ifade etmek üzere uyarlanmıştır. Mikro saldırıların bu uyarlanmış tanımı Sue (2010, s. 5) tarafından “ince, sıradan, günlük; kasıtlı veya kasıtsız, sözel, davranışsal veya çevresel iletiler; hedef kişi veya gruba yönelen düşmanca, aşağılayıcı ve olumsuz mesajlar; cinsiyete, cinsel yönelime ve ırka dönük küçük düşürücü hakaretler” olarak ifade edilmektedir. Başka bir söyleyişle mikro saldırılar için marjinalize edilmiş, hiyerarşik olarak alt konuma yerleştirilmiş, azınlık olarak görülen gruplara yönelerek onların “öteki” olarak kodlanmalarını ve aşağı/hor görülmelerini pekiştiren kasıtlı veya kasıtsız ifadelerdir diyebiliriz. Kasıtlı veya kasıtsız otomatik biçimde gerçekleşebilen mikro saldırılar tam da bu niteliği nedeniyle hem failer hem de saldırının yöneldiği hedef tarafından çoğu zaman farkına bile varılmadan sürüp gitmektedir (Harris, 2017, s. 28).

Engellilere yönelik mikro saldırılar üzerinde sınırlı sayıda araştırma vardır. Keller ve Galgay, “Micro-aggressive Experiences of People with Disabilities” adlı çalışmalarında engelli insanların yaşadıkları mikro saldırılardaki temaları niteliksel olarak analiz etmişler ve alana önemli bir katkı sağlamışlardır. Engelli olarak kendini tanımlayan ve ayrıca engelli insanlara karşı ayrımcılık ve sosyal önyargının açık veya gizli formlarının olduğunu kabul eden çeşitli eğitim ve mesleki geçmişe sahip yetişkinler bireyler ile yarı yapılandırılmış mülakat kullanarak bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Engelleyici mikro saldırıları inceleyen Keller ve Galgay (2010, s. 249-257) bu alanları; “kişisel kimliğin reddi”, “engellilik deneyiminin reddi”, “mahremiyetin reddi”, “çaresizlik”, “ikincil kazanç”, “yayımla etkisi”, “patronization”, “ikinci sınıf vatandaşlık” ve “cinsiyetsizleştirme” olarak belirlemişlerdir.

Kişisel kimliğin reddi (Denial of personal identity) teması bireyin yalnızca engelinden ibaret görülerek kimliğinin diğer yönlerinin yok sayılmasını ifade etmektedir. “Evli olduğuna inanamıyorum.”

Engellilik deneyiminin reddi (Denial of disability experience); engellilik durumunun ve engellilikten kaynaklanabilecek deneyimlerin küçültülerek görmezden gelinmesini ifade etmektedir. “Hepimizin engelleri var.”

Mahremiyetin reddi (Denial of privacy); engelli birey hakkında açık veya örtük biçimde bilgi talep edilerek engelli bireyin mahremiyetinin ve gizliliğinin ihlal edilmesini içerir. “Doğuştan mı böylesin?”

Çaresizlik (Helplessness); engelli birey yardıma muhtaç olarak görülerek ona her an yardım edilmesi gerekiyormuş gibi davranılmasıdır. “Dur, senin kolundan tutup karşıya geçireyim.”

İkincil Kazanç (Secondary gain); engelli bireyler için bir şeyler yaparak iyi hissetme ve takdir görmenin amaç edinildiğini göstermektedir. “Tekerlekli sandalyesini taşıdım, iyilik bitmedi ya!”

Yayıma Etkisi (Spread effect); herhangi bir sakatlık halinin başka türden sakatlıklara da yol açacağı düşünülmesidir. “Görmüyorsun ama iyi duyabiliyor musun?”

Üstünlük Taslama (Patronization); engelli bireyin aşırı övülmesi üzerinden onu aslında küçümseme amacı taşıyan, üstünlük taslamaya karşılık gelir. “Bununla yaşadığım için çok özel insanlarsınız.”

İkinci Sınıf Vatandaş (Second-class citizen); engelli bireyin eşit vatandaş/birey olduğu gerçeği yok sayılarak engelli birey için gerekli olan uyumlulaştırmaların fazladan efor/zaman/kaynak gerekçesiyle gerçekleştirilmemesini kapsar. “İşyerimizde size uygun şartları sağlayamayız.”

Cinsiyetsizleştirme/Cinselliğin reddi (Desexualization); engelli bireyin cinsel varlığının ve cinsel aktivitesinin reddedilmesini ifade eden bir temadır. “Engelli biriyle asla sevgili olmam!”

Keller ve Galgay’ın oluşturdukları bu taksonomi/sınıflandırma, engelli bireylerin her an her yerde mikro saldırılara maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu mikro saldırıları deneyimlemek engelli bireyin pek çok sorunla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

Gonzales, Davidoff, Nadal ve Yanos (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışma alana katkı sunan çalışmalar arasında değerlendirilebilir. New York’ta “Resource Center”da önceden evsiz zihinsel engeli olan yetişkinlerle ve bir devlet okulu için danışmanlık hizmeti veren ofisteki çeşitli uyum sorunları ve psikiyatrik rahatsızlıkları olan engelli öğrenciler olmak üzere toplam 21 kişi ile yaptığı çalışma neticesinde belli başlı temalara ulaşımlardır. “Geçersiz kılma”, akıl hastalığı deneyimlerinin geçersiz kılınmasını; “Aşağılık varsayımı”, akıl hastalığı olanları aşağılamayı ve düşük zeka düzeyine sahip olduklarını varsaymayı; “Akıl hastalığı korkusu”, zihinsel engele sahip olan kişilerden tehlikeli ve bulaşıcı oldukları ön kabulüyle korkmayı; “Akıl hastalığı utandırıcılığı”, akıl hastalığının utanç verici bir özellik olduğu dolayısıyla tanının gizli ve kişisel tutulması gerektiğinin ifade edilmesini ve “İkinci sınıf vatandaş”, akıl hastalığı olanları düşük statü ve sınıfta algılama eğilimini gösteren çeşitli mikro saldırılara karşılık gelmektedir. Ayrıca katılımcılar çalışmada yalnızca örtük değil ayrıca açık ayrımcılık uygulamalarını ev,

okul ve işyeri gibi kurumlarda deneyimlediklerini ve bu deneyimler sonucunda hayal kırıklığı, öz saygı kaybı ve yabancılaşma gibi olumsuz etkilerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

L. Harris (2017) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada da eğitim hayatına odaklanılmaktadır. Engellilere yönelmiş mikro saldırıların üniversite sınıflarına aidiyet duygusu ve katılım üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda “Microaggressions Towards Students with a Disability Questionnaire” (MTSDQ) ölçeğini kullanmıştır. Ve sonucunda üniversite sınıflarında nadiren ve bazen deneyimlenen temaları belirlemiştir. Örneklemi Utah’da 18-40 yaş arası üniversite okuyan engelli lisans ve lisansüstü 86 kişi oluşturmaktadır. “Engellilik deneyiminin reddi”, “Yayılm etkisi”, “Engellilik korkusu”, “Engellilikten utanma” ve “Mahremiyetin ihlali” temaları sıklıkla karşılaşılan deneyimler olarak saptanmıştır. Daha sık bildirilen deneyimlerin sınıfa aidiyet duygusunda ve sınıfa katılım konusunda olumsuz etkilerinin daha çok olduğunu gösteren sonuçlara ulaşmıştır.

Mikro saldırılar ile akademik performans ve ruhsal sağlık çıktıları arasındaki ilişkiye odaklanan çalışma ise Lett, Tamaian ve Klest (2019) tarafından Canadian üniversitesindeki kendini engelli olarak tanımlayan 108 öğrenciye bir dizi anket ve ölçek uygulayarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın hipotezi bulgularla desteklenmiştir zira ayrımcılık ve mikro saldırı deneyimlerini daha fazla yaşadığını bildiren katılımcılarda artan anksiyete, depresyon ve zayıf akademik performans görülmüştür. Dolayısıyla mikro saldırılar, daha düşük akademik benlik saygısını ve daha yüksek depresyon semptomlarını yordamıştır

Görünür olan ayrımcı tutum ve pratikler gibi mikro saldırıların da hedeflenen bireylerin üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu ve hatta kimliğe yönelen açık ayrımcılık formlarından daha sık karşılaşıldığı belirtilmektedir (Solorzano vd., 2000). Dolayısıyla ayrımcılığın bir türü olan bu saldırılar, fail tarafından farkında olmadan kasıtsız biçimde uygulandığı takdirde saldırıya uğrayan birey veya grubun da bunun farkına varabilmesi ve uğradığı ayrımcılığı ifade edebilmesi zorlaşmaktadır (Ashburn vd., 2008).

Dünya literatüründe engellilik ile ilgili Twitter araştırması bulunmaktadır.. Örneğin Thelwall ve Levitt (2020) çalışmalarında covid-19 pandemi süresinde sosyal medya platformu olan Twitter’da bilgilendirici duyuruların olduğunu aynı zamanda engelli bireylerin duygularını ifade etmesine yarayarak politika değişikliklerine zemin hazırlamasının mümkün olduğu sonucuna varmışlardır. Fakat engellilere yönelik twitter araştırması Türkiye literatüründe henüz kendine pek yer bulamamış bir meseledir. Bu açığı fark ederek sosyal medya platformu olan Twitter örneği üzerinden konuya eğilerek engellilere yönelik ayrımcılık ve örtük ayrımcılık olan mikro saldırganlık örneklerine yer vermem araştırmanın önemini teşkil etmektedir.

Dijital Medya ve Twitter

“Bilişim çağı” adlandırılmasıyla ifade edilen içinde bulunduğumuz devirde “yeni medya”nın gelişimine tanık olmaktayız “Geleneksel medya”nın aksine “yeni medya/dijital medya”, kullanıcılarının etkileşimine fırsat tanıyan interaktif platformları içermektedir. Sosyal medya platformlarından olan Twitter da bunlardan yalnızca biridir. Twitter kullanan bireyler paylaşımları aracılığıyla dijital medyada benliklerini sunabilmekte, “aktivizm”in yeni biçimlerini burada deneyimleyebilmektedirler. “Yeni toplumsal hareketler” kapsamında görülebilecek “sosyal bir örgütlenme”nin aktörleri haline gelebilmektedirler.

Twitter mecrasında da kullanılan #hashtagler sayesinde bireyler belli konular etrafında bir araya gelerek “sanal cemaat” oluşturabilmektedir (Ertürk, 2017; Kara, 2017; Şentürk, 2017;). Sosyal ağ platformlarında insanlar günlük hayata bakışlarını ifade edebilme fırsatı bulmakta, belirli olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını yansıtarak bunların incelenebilir hale gelmesine sebep olmaktadır (Akça, 2018, s. 67). Merriam (2018, s. 135)’e göre de internet kurumsal veri kaynağı olarak kabul edilmeye uygundur zira birbirini belki de hiç görmemiş insanların “sosyal protestolar” organize edebilmesi, “internet tabanlı sosyal eylem” gerçekleştirebilmesi ilgilenilmeye değerdir. Bir sosyal bilimci ortaya çıkan bu süreçleri ve yeni toplumsallık biçimlerini odağına almalı, internetin araştırma alanı olabileceğini göz ardı etmemelidir.

Sosyal medya mecralarından Twitter’da kullanıcıları arasındaki iletişimi ve etkileşimi dijital yollarla sağlamaktadır. Kullanıcılar kendi oluşturdukları içerikleri, haberleri, hashtagler paylaşarak akışa dâhil etmekte ve tüm bu iletiler yeniden paylaşılabilme nitelikleriyle hızla yayılmaktadır. Böylece bireyler kendi gündemlerini oluşturarak kendi seslerini duyurabilmek için bu mecraları kullanmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla hashtagler bir anlamda “sanal kamusal alan” oluşturmaktadır (Korkmaz, 2015, s. 113). Twitter mecrasındaki “kendin yap/do it yourself” kültürü bireylerin kendilerini temsil ederek seslerini duyurarak kamunun dikkatini belli bir hususa yönlendirmek istemektedirler (Tosuner, 2015, s. 124). Bu özellikle mağduriyet yaşanan durumlar, hak ihlalleri, uğranılan ayrımcılıklar vb. üzerinde şekillenebilmektedir. Engelli bireyler de baş etmeye çalıştıkları toplumsal eşitsizlikleri çeşitli anlatılar ile ifade ederek taleplerini iletme ve engelli aktivizmini dijital medya platformları üzerinden gerçekleştirebilmektedirler (Fermanoğlu, 2019, s. 145).

Yöntem

Çalışmamda dijital medyanın önemli uğraklarından olan Twitter, belirli bir zaman dilimindeki görüş açılarını ya da daha doğrusu insanların kendi ifadeleri üzerinden tecrübelerini, deneyimlerini ve fikirlerini aktardıkları bir örnek olarak incelenmektedir. Yorumsamacı paradigmanın benimsendiği; betimleme, anlama ve yorumlamanın amaç edinildiği nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Twitter içerisindeki birtakım yeti farklılığına/engele/sakatlığa sahip kullanıcıların kendilerine yöneldiklerini fark ettikleri ayrımcılığı ve mikro saldırıları birtakım hashtag (etiket) etkinlikleri ile duyurmaları araştırmanın izleyeceği yolu belirlemiştir. Bir içeriğin kolayca kategorize edilmesini sağlayan belirteçler (hashtagler) vasıtasıyla engelli bireyler organize olarak maruz bırakıldıkları dezavantajlılık hallerini aktarmışlardır. #ENGELLENMEKİSTEMİYORUZ ve #SAĞLAMCILARDIŞARI başlıklarıyla açmış oldukları ve farklı zamanlarda gerçekleştirdikleri Twitter hashtag örgütlenmeleri ile engelli bireyler ve engelli bireylerin yer aldığı sivil toplum kuruluşları, ayrımcılığın ve mikro saldırıların ne denli yaygın olarak gerçekleştirildiğini göstermektedirler.

#ENGELLENMEKİSTEMİYORUZ başlığını taşıyan hashtag etkinliği 10-16 Mayıs Engelliler Haftası kapsamında Engelsiz Erişim Derneği’nin Twitter hesabı olan @eeehdergi (eşit, erişilebilir, engelsiz hayat dergisi) öncülüğünde gerçekleşmiştir. Twitter gelişmiş arama özelliği kullanılarak 10-16 Mayıs 2020 tarihleri arasında atılmış tweetler manuel olarak toplanmıştır. İlgili etkinlikte toplam 1218 adet tweet’e ulaşılabilmektedir. Çünkü Akça (2018, s. 81)’nin belirttiği üzere geriye dönük aramalarda Twitter gibi

platformlar zayıf arama ve arşivleme fonksiyonları sunabilmektedir. Ulaşılabilen tweet sayısının az olması araştırmanın karşı karşıya kaldığı sınırlılıklardandır. Fakat nitel bir çalışmada tekil deneyimler önem arz ettiği için veri doygunluğu açısından bariz bir sorun yaşandığı düşünülmemektedir.

#SAĞLAMCILARDIŞARI başlıklı #hashtag etkinliği 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında gerçekleşmiş ve 3-4 Aralık 2020 tarihlerinde atılan 322 adet tweet yine manuel olarak toplanmıştır. Twitter verilerinin manuel olarak toplama tercihinde bulunmadan önce Twitter üzerinden veri çekmeye yarayan bazı uygulamalar denenmiş fakat bu tür uygulamalar seçilen etiketlerde atılan tweetlerin tarihlerine kadar geri gidememiştir. Bu nedenle twitter gelişmiş arama özelliği kullanılarak manuel veri elde edilmesi daha uygun bulunmuştur.

Sosyal medya platformlarından elde edilen verilerin araştırmada nasıl yer alması gerektiği konusu, veri etiği meselesini gündeme getirmektedir. Etik politikaların dışına çıkmamak adına katılımcıların kimliklerini açık etmeyerek katılımcı kimliğini anonimleştirmek gerekmektedir (Binark vd. 2018, s. 110-114). Bu nedenle çalışmada yer verilen iki hashtag çalışmasında atılan tweetler herkese açık olmasına karşın çalışmada yer verilen alıntılarda tweet atan kullanıcının bilgileri saklı tutularak anonimlik sağlanmaya çabalanmıştır. Ayrıca araştırmanın hiçbir aşamasında katılımcı kimliği kullanılmayarak etik ilkelere uyulmaya çalışılmıştır. Twitter kullanıcıların attıkları tweetler doğrudan alıntı şeklinde tırnak içinde verilmiş ve yer alan cümlelerde hiçbir değişikliğe gidilmemiştir.

Sosyal medya platformu Twitter'dan elde edilen birikmiş hazır veriler nitel araştırma tekniklerinden olan içerik analizine tabi tutulmuştur. Nitel bir çalışmada nicelik değil nitelik ön plana çıkmaktadır. Nitel veri analizi sayesinde çalışılan verilerin anlamları açığa çıkarılarak belli sınıflandırma ve yorumlama süreçlerinden geçirilir. Bu süreçlere kodlama, kategorilendirme ve tema oluşturma dâhildir. Kodlama esnasında önemli olan veri içinde sıklıkla geçen kelimelere karar verebilmektir. Kategoriler ise birden çok kodun bir araya getirilmesi ile elde edilir. Ardından bu kategoriler de belli başlı temalar altında toplanabilmektedir (Çelik vd., 2020, s. 385-395). Bu teknik vasıtasıyla öncelikle atılan her bir tweet detaylıca incelenmiş, belli isimlerle adlandırılarak kodlanmıştır. Sonrasında oluşturulan kodlar belirli kategoriler altında toplanmıştır. Bu kategoriler yardımıyla tümevarımcı bir biçimde belirli temalara ulaşmak mümkün olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 242-253).

Çalışmanın yönetsel çerçevesini oluşturan kategorilerin ve temaların belirlenmesinde Keller ve Galgay'ın yaptıkları çalışmada ulaştıkları temalar ve bu alanda yapılmış yukarıda bahsi geçen diğer nitel çalışmalar yol gösterici olmuştur. Keller ve Galgay'ın (2010) ulaştıkları temaların, engelli bireylerin Twitter'da atmış oldukları tweetler ile benzerlik arz edebildiği fark edilmiştir. Dolayısıyla temaları oluştururken Twitter platformunda atılmış tweetler doğrultusunda çalışmanın çerçevesini çizmem mümkün olmuştur.

Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Engelli bireylerin Twitter üzerinden gerçekleştirmiş oldukları #Engellenmekİstemiyoruz ve #SağlamcılarDışarı hashtag etkinliklerinde attıkları tweetler birer veri olarak detaylıca incelenmiştir. Bu

verileri betimlemek amaçlı kullanılan kısa ifadelerle kodlanmış ve tekrar tekrar kodlama sürecinden geçirilmiştir. Verilerin anlamlı ve yorumlanabilir birimler haline gelmesini sağlayan bu kodlar sonrasında taşıdığı benzerlikler temel alınarak kategorilerde birleştirilmiştir. Bu kategoriler de içerdiği etkileşimler neticesinde belirli temalar ile anımlanmaya ve yorumlanmaya hazır hale getirilip tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1.
Kategoriler ve Kodlar

Kategoriler	Kodlar
Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik/Kapsayıcılık Sağlamama	Erişilebilirlik, ulaşılabilirlik, kapsayıcılık, altyapı, kaynak, uygulama, kurum, fiziki, düzenleme ile ilişkili tweetler
Küçümseme	Yardım, sevgi, merhamet, acıma, koruma, fazla ilgi, teklifsiz yardım ile ilişkili tweetler
Tek Tipleştirme/Homojenleştirme	Sen gibiler, onlar, işaret zamiri, körler, engelliler, sizin gibi olanlar, nesne, hitap ile ilişkili tweetler
Eşit Saymama	Eşitlik, hüküm, imza, mobing, muhatap, yetki, lütuf, hak, şahit, refakatçi, ayrımcılık, engelli kardeşlerim ile ilişkili tweetler
Ayrı Tutma	İletişim, diyalog, dışlama, ayırma, ayrıştırma, izole etme, sınır çizme, engelli otopark/kafe/park ile ilgili tweetler
Sosyal Sermayesini Yok Sayma	Donanım, statü, terfi, görev, yükselme, unvan, onay, kanıtlama, muafiyet, rapor, yapamaz, destek elemanı ile ilişkili tweetler
Mahremiyetini Görmezden Gelme	Merak, soru, sahip, tek başına, hayat hikâyesi, vücut, beden, tedavi, dokunma ile ilişkili tweetler
Engel Durumundan İbaret Görme	Cinsiyetsiz, aşk, iş, eğitim, nasıl, sağlamcı, kusurlu, eksik, yetersiz ile ilişkili tweetler
Ötekileştirme	Övgü, iltifat, yergi, ibret, masum, cennetlik, melek, abartma, bebeksi, çocuk, engeline rağmen, bile, yüceltme, normal, anormal ile ilişkili tweetler

Tablo 2.
Temalar ve Kategoriler

Temalar	Kategoriler
Kimliğinin Yadsınması	Tek Tipleştirme/Homojenleştirme
	Engel Durumundan İbaret Görme
	Sosyal Sermayesini Yok Sayma
İkincilleştirme	Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik/Kapsayıcılık
	Sağlamama
	Eşit Saymama
	Ayrı Tutma
Egzotikleştirme	Küçümseme
	Mahremiyetini Görmezden Gelme
	Ötekileştirme

Kimliğinin Yadsınması

Kimliğinin yadsınması teması; tek tipleştirme/homojenleştirme, engel durumundan ibaret görme ve sosyal sermayesini yok sayma kategorilerini içermektedir. Engelli bireylerin başlı başına homojen bir grup teşkil ettiği, engelden ayrılan bir kişiselliğinin ve deneyimlerinin olamayacağı düşünülüyor ve sıklıkla sosyal sermayesinin yok sayıldığı tüm durumlar bu temaya dahil edilebilir. Engelli birey olma, o bireyin

aslolan kimliğiymiş gibi öne çıkarıldığında ve diğer tüm nitelikleri arka plana itilerek görünmez kılındığında alıntılarda sözü edilen sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Engelliler; her türlü hakkın, bütün olay ve olguların öznesi olabilecek potansiyele sahiptir... Engellileri o, şu, bu gibi işaret sıfatı / zamiri olarak görmekten, nesne rolü biçmekten vazgeçin... #engellenmekistemiyoruz.

Senin gibi bir tane daha tanıyorum. Gelin sizi tanıştırayım" dememelisin. Kimliğim engellilik değil benliğimdir. Benim gibisini benden başka yerde bulamazsın. Ayrıca, Kiminle tanışıp tanışmayacağımın kararı bana aittir. #EngellenmekIstemiyoruz.

Beni, seni, onu tek tanımlayan şey nasıl ki, boyumuz kilomuz, saç, göz rengimiz değilse, yeti farklılıklarımız da değil. onlar da bizi biz yapan bir bütünün parçası ne eksik ne fazla. İşte bunu hayata geçirmek için #engellenmekistemiyoruz.

Bir ortamdaki herkese 'Siz' diye hitap ettikten sonra bir engelliye 'Sen' diye hitap ediyorsan, onu birey olarak görmüyorsan sen de dışarı #sağlamcılardışarı.

Bu alıntılar engellilerin topyekûn homojen bir grup olarak değerlendirildiğini gösterebilmektedir. Senin gibi, onlar gibi, sizin gibiler şeklinde yaklaşımlar herhangi bir görünür farklılığı olanları o görünür farklılıkları yoluyla tanımlamak ve onun ötesinde bir kimlik edinimlerinin olamayacağını varsaymak anlamına gelebilir. Bir kör birey sırf kör olduğu için diğer tüm kör bireylerle ortak noktaları kör olmak üzerinden ele alındığı taktirde kişiyi yalnızca körlüğünden ibaret haline getirme tehlikesi ortaya çıkabilir. Tüm engellilerin istekleri, arzuları, hedefleri ve yönelimlerinin aynı sanılması, engeli olan bireylerin aynılaştırılması bu şekilde gerçekleştirilebilir. Bu husus belki de engelli bireyin aynılaştırıldığı ama herkesleştirilmediği anlamına gelebilir. Şöyle ki evet onlar engelliler olarak belli bir kesişim kümesine dahillerdir ancak engelli olmayan "normaller" ile ayrık kümeler olduğu, engelli birey engelli olmayan diğer herkes gibi olamayacakları varsayımı ona daima hatırlatılır ve hissettirilir. Engelli birinin gündelik yaşamında olan bitenler "normal olanlar"ın gözünde sıradan eylemler gibi görünmediği taktirde alıntılarda bahsedilen sorgulamaların gün yüzüne çıktığına şahitlik edilebilir.

Konsere de gideriz İçeriz de sevişiriz de, Ama bunları hayata tutunmak için değil hayatın bir parçası olduğu için yaparız. Senin geçirdiğin güzel bir geceyi engelli birey geçirdiğinde neden olan üstü geliyor sana bir düşün #EngellenmekIstemiyoruz.

Eşimle el ele yürürken "siz kardeş misiniz?" diye sorulmadığı bir dünya hayal etsem fazla mı zorlamış olurum ki? Aşkta da #engellenmekistemiyoruz.

Nasıl ev idare ettiğim, nasıl çocuk baktığım, nasıl eş olduğumun merak konusu olmadığı bir dünya hayal ediyorum. #EngellenmekIstemiyoruz.

Engelli bireyler, kendilerine yönelmiş klişeleşmiş bakış açılarını işte bu sözlerle yansıtmışlardır. Kişi engelinden ibaret görüldüğünden, göz önüne çıkarılan sakat bedeni olduğundan o sakat bedenle herkes gibi şeyler yapılabileceği fikrine yanaşılmaz. Ev, iş, aşk, cinsellik vb. yaşamın olağan akışı engelli bireylerin hayatları için olağan kabul edilmesi zor şeyler haline gelir. Bilakis cinsellik mevzusu Foucault (2007) 'nun deyiimiyle sakat bedene sahip olan bireylerin "aseksüel" veya "sapkın" olarak görülmesi dolayımında ilerler. Normalleştirme süreçleri sakat bireyin cinselliğini de yok sayar ve norm alınan cinsel pratiklerin gerçekleştirilemeyeceğine dair yaygın tutumla karşılık bulur. Deyim yerindeyse sakat bireylerin "normalleşmelerine" izin verilmez. Zira normu kendileri belirlemişlerdir ve o norma dahil olabilmek, yapabilmek, edebilmek kısacası -ebilmek-, norm kabul edilen beden/zihin formuna dönüşmeden mümkün

olmayacaktır. Engelli birey ne yapıp etse de bir türlü bu sorunun üstesinden gelemez. Kendisinin dahil olduğu her tür organizasyon için sürekli yeterliliğinin ispatlanması beklenir. O zamana kadar edindikleri birikim bir yana dursun o birikimlerinin hayata geçirilmesi aşamasında da “gerçekten” başarıp başaramayacağına dair şüpheli tavır sürdürülür ve bu sorgulama açık veya örtük yollarla belli edilir.

Çeşitli iş arama sitelerinde engelli kontenjanlarının yanında hep destek elemanı gibi garip bir ifade var. Nasıl yani, engelliler hiç bir zaman asıl işi yapamaz, ancak yapanlara destek olur mu demek istiyorsunuz? #EngellenmekIstemiyoruz.

İşyerlerinde karşılarındaki kişi sırf engelli diye, donanımı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadan veya donanımlı olduğunu bilip ama bir türlü yetkinliğine inanamayan, kısacası kendisi ve kalıp yargıları dışında bir şey göremeyen idareciler tarafından #engellenmekistemiyoruz.

.Pek çok kez engellilerin yalnızca kontenjan nedeniyle istihdam edildiğini ve yıllarca emek vermelerine karşın terfi alamadıklarını biliyor muydunuz? #EngellenmekIstemiyoruz?

Garfinkel (2019, s. 107-115) her toplumda belli kimliklere yönelik “statü itibarsızlaştırma töreni” sadece kamusal biçimde değil aynı zamanda ötekini aşalağıcı ve küçük düşürücü söz ve faaliyetlerle yapılabildiğini ifade etmektedir.

Yeni bir yönetici atanıp, genel olarak çalışanlarla tanışma merasimi için ofislere getirildiğinde,, bütün çalışanların yaptıkları iş ve ünvanlarıyla tanıtılıp, bir engelli personelin ise xx'de bizim neşe kaynağımız gözbebeğimiz denmesi çok komik. çok. #engellenmekistemiyoruz.

İş Yerlerimizde personel, yönetici ya da halktan "birşey Soracaktım da diğer çalışan arkadaş ne zaman gelir? Burada başka çalışan yok mu?" Gibi sözler duymak istemiyoruz. Çünkü işimizle ilgili soruları cevaplamamız için hiçbir neden yok. #EngellenmekIstemiyoruz.

Uzmanı olduğumuz işte kendimizi kabul ettirmek için herkesten daha çok mücadele etmek zorunda bırakıldığımızı biliyor muydunuz? Biz bu satırlarda bunları anlatıyoruz. İşimizde #EngellenmekIstemiyoruz.

Yani benim diplomam, benim eğitim düzeyim, zaten oraya gelmemi sağlamışken üstüne başkalarından daha çok çaba harcayıp bir de insanları ikna etmek durumunda kalmamalısın #EngellenmekIstemiyoruz.

Engelli bireyin o zamana dek edindiği sermayesinin görünmez kılındığı örneklerdir bunlar. Her ne kadar engele sahip olmayan bireylerle benzer eğitim, öğretim, uzmanlık ve çalışma aşamalarından geçmiş olsa da eğitim ve iş ortamında daha çok mücadele etmek zorunda bırakılması sıklıkla karşılaşılan bir durum olarak ifadelerde göze çarpmaktadır. Zira en ufak bir başarısızlık ya da sendeleme çabucak gözden düşmesine neden olacak şekilde kullanılmaktadır. Yapacağı en ufak hata engel durumundan kaynaklı görülecek ve kendisi hakkında olumsuz algıyı bertaraf edebilmiş olsa dahi kalıp yargılar yeniden gün yüzüne çıkmaya fırsat bulacaktır.

İkincilleştirme

İkincilleştirme teması erişilebilirlik/ulaşılabilirlik/kapsayıcılık sağlamama, eşit saymama ve ayrı tutma kategorilerinden oluşmaktadır. Erişilebilir uygulamalar hayata geçirilmediği müddetçe engelli bireyler birinci sınıf vatandaş/birey olarak görülemeyecek zira toplumsal hayata tam ve etkin katılımları mümkün olamayacaktır. Eşit hak ve hürriyete sahip bireyler oldukları kabul edilerek gerekli düzenlemelerin ve makul uyumlulaştırmaların yapılması yasal zorunluluktur. Yalnızca kurumsal düzeyde değil kişilerarası ilişkilerde de engelli bireylerle arasına mesafe koyarak onları dışlayan ve diyalog kurmaktan kaçınan bireylerin olduğu bilinmektedir. Bu tutum, ayrımcı söylem ve pratiklerin birer tezahürüdür. Toplumsallığın her alanında hiçbir farklılığın, bir diğerinden üstün veya aşağıda görülmediği, o farklılığa sahip bireylerin

de ikincil plana itilmediği toplumu oluşturmada herkesin payına düşenlerin olduğu kabul edilmelidir. Aksi halde engellilerin ikincilleştirilmeleri son bulamayacaktır. Hak temelli anlayışın yaygınlaşması ve hak edilen eşit yaşama erişilmesi henüz tam manasıyla gerçekleştirilmemiştir. Atılan tweetler bunu gösterir niteliktedir.

Engeli oluşturan ya da oluşmasına katkısı olan, şu etiketin altında sadece sevgiye vurgun nice tweet sahibi. İkinci sınıf ve kardeş olarak gördüğünüz bir kitlenin sorunlarını sadece severek çözmeye değil, icraata davet ediyorum. #EngellenmekIstemiyoruz #EngellilerHaftası.

Bir yazılım ve donanımı kullanmak için sonradan yamalarla uğraşmak yerine; bu ürünler satın alınırken, tüm engel gruplarını kapsayıcı nitelikte olmalı, tüm erişilebilirlik gereklilikleri yerine getirilmelidir. #EngellenmekIstemiyoruz.

Gerek eğitim gerekse uzaktan eğitim süreçleri erişilebilir olarak düzenlenmedikçe, eğitim hakkının herkes için eşit ve erişilebilir olarak yerine getirildiğinden bahsedilemez... #EngellenmekIstemiyoruz.

Üretime katılma taleplerimize “sana uygun eğitim, iş ve barınma olanaklarımız yok” söylemiyle kapsam dışı bırakılmaktan ne zaman vazgeçerseniz o zaman kalkacak engeller. #EngellenmekIstemiyoruz.

Okulunda, ders araç gerecinde, sınavında, binasında, işinde erişilebilirlikten de evrensel tasarımdan da haber yok. Sonra da “Azmi sayesinde başardı” falan filan. “Engeline rağmen” değil, “Engellenmesine rağmen” diyeceksin! Okulda ve işte #EngellenmekIstemiyoruz.

Çalışma hayatına başlarken, size uygun altyapımız yok cümlesini duymak istemiyoruz. Biz de diğer insanlar gibi, işimizi yapmak, görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmek istiyoruz. #EngellenmekIstemiyoruz”

Engelli bireyler bu sözleriyle ikincil konuma itildiklerini pek çok örnek üzerinden göstermişlerdir. “Sosyal dahil etme” ve “sosyal dışlama” literatürü bilhassa eğitim kurumlarında, meslek kurumlarında, kamu kurum ve kuruluşlarında, çevre tasarımında ve pek tabii yazılım/donanım uygulamalarında engelli bireylerin toplumun tam üyeleri olarak görülmediklerini ifade etmektedir (Barton, 2011; Imrie, 2011; Schriener, 2011). Halbuki yapılması gereken engelli bireylerin hayatlarına gölge düşürmeden, onları ikinci sınıf vatandaş/birey konumuna itmeden her engel grubunu dahil eden uygun eğitim, istihdam, sürdürülebilir uygulamaları hayata geçirmektir.

Yeni çıkan film veya kitaplara, resmi duyuru ve haberlerin tamamına, her türlü web sitesi ve uygulamaya, herkesle aynı anda eşit bir biçimde erişmek bizim hakkımız. Erişilebilirlik ihlalleriyle #EngellenmekIstemiyoruz.

Görme engelli kişileri özel kursuna kabul etmeyen kurum, spor salonunun havuzunda istemeyen kurum, kaldırımlara eğri ağaç dikip yanına demir koyan belediye, grup çalışmalarına alamam deyip fahiş fiyatlarla özel kurs teklif eden kurum. al sana #SağlamcılarDışarı.

Ayrımcılığı önlemek için çıkarılmış yasalar net bir biçimde ayrımcı pratikleri yasaklamış olsa da karşı karşıya kalınan pek çok deneyim ayrımcılığın süregelen bir gerçeklik olduğunu göstermektedir. Olanaklar, fırsatlar, destekler herkes tarafından ulaşılabilir olmadığında dezavantajlılık kaçınılmazdır ve bu eşitsiz konumlanma bizzat toplumda yaratılan sosyal bariyerler ile gerçekleşir (Burcu, 2017). Dezavantajlılık yaratan tüm engelleyici yapılar/kurumlar/uygulamalar daha etkili yasalar ve sosyal politikalar aracılığıyla üstesinden gelinmesi gerektiği gerçeği karşımızda durmaktadır. Eğitim, istihdam, siyasal yaşam, erişilebilirlik vb. tüm yönleriyle ele alınması gereken ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya dönük yatırımların ve yaptırımların bir an evvel gerçekleşmesi şart olan alanlardır. Bu gerçeğin görmezden gelindiği ya da gerekli uyarlamaların yapıp yapılmadığının etkin denetimi gerçekleşmediği takdirde eşitlikten bahsedilemez. Alıntılar bu hususa dikkat çeker niteliktedir.

#SağlamcılarDışarı Engelliğin hak temelli bakış açısıyla irdelenmesi gereken, sağlamcı zihniyetin duygusal olarak doyum aracı olmadığımızın bilinciyle birlikte toplumun eşit ve hür bireyleri olduğumuz unutulmamalıdır.

Noterde, bankalarda, kamu ve özel kuruluşlarda imzamız ve ona bağlı olarak bütün hak ve yetkilerimizi doğrudan kullanmamıza engel olmak yasaları ve hukuk devleti çabalarını engelleyen haksız bir eylemdir. #Engellenmekİstemiyoruz.

Bankada şahit, uçakta refakatçi yolcu dayatmalarına maruz bırakıldığımız, bunun da bizim için olduğu ifadesiyle meşrulaştırılmasını aşmak için mücadele ettiğimiz doğrudur ve bunlar engeldir. Dolayısıyla #Engellenmekİstemiyoruz.

Engelli otoparkları, engelli tuvaletleri, engelli kafeleri vb. mekanlar yaparak engellileri toplumdan izole etmek yerine, tüm mekanları herkesin erişimine uygun hale getirin ve sizin kullandığımız her yeri, her şeyi, biz de sizinle birlikte kullanabilelim. #Engellenmekİstemiyoruz.

Kimsenin “engelli kardeşi” olmak gibi bir derdimiz yok. Tek ihtiyacımız, birey olduğumuzun kabul edilmesi ve hayatın her alanında eşit ve erişilebilir koşullar altında yaşamımızı sürdürmektir. Lütfen içi boş söylemlerinizi kendinize saklayın. #Engellenmekİstemiyoruz.

Engelli bireyleri kendinden ayrı tutmak, ona özgü alanlar inşa etmek bir noktada onu göz önünden uzağa itmek maksadını taşıyabilir. “Engelli kardeşlerimiz”in iyiliği için, onların rahatı düşünülerek vb. söylemlerle oluşturulan “özel” mekanlar, gerçekleştirilen “özel” etkinlikler aslında onları her bireyin/vatandaşın katılım gösterdiği oluşumlardan yalıtarak kendi iç gruplarına hapseder. Burcu’ya göre tam ve eşit katılımın sağlanmadığı her durum, sosyal izolasyonu ve sosyal yalnızlığı beraberinde getirecektir (Burcu, 2015, s. 148). Özellikle yakın zamana dek toplumsal yaşam içinde engelli bireylerin görünürlüğünün ne kadar kısıtlı olduğu fark edildiğinde bu durum anlam kazanmış olur. Özellikle kamusal alanlara engelli katılımının düşük oluşu toplumun sosyal organizasyonları biçimlendirmede engelli bireyin bedensel ve zihinsel koşullarının dikkate almamasından ileri gelmektedir. Örneğin mimari üretim belli bir standart üzerinden gerçekleştirilerek yeti farklılığına sahip bedenler için sakatlayıcı çevre tasarımına yol açmakta ve sakatlığın kamusal mekanlardan dışlanmasına ve engelli bireyin ikincilleştirmesine bir kez daha neden olmaktadır (Tuncer, 2017, s. 86). Engelli bireyin kamusal alandaki görünümü asgari düzeyde kaldıkça ona dair farkındalığın artması da pek mümkün olamamaktadır. Bu kısır döngü devam ettikçe engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarındaki sorunlar aşılamazdır. Toplumsal yaşama katılım önündeki engelleyici bariyerler kaldırılmadığı müddetçe engelli bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılıklar sonlanmamaktadır.

Egzotikleştirme

Sıradan herhangi bir şeyin sırf çoğunluğa yabancı gelen unsurlarının olması hasebiyle farklı/egzotik bir formda değerlendirilmesi üzerinden belirlediğim egzotikleştirme teması; küçümseme, mahremiyetini görmezden gelme ve ötekileştirme alt kategorilerinden meydana gelmektedir. “Engelli” birey “normaller”in gözünde “anormal” olarak damgalandığında; yalnızca şefkat ve merhamet duyguları uyandıran, korunmaya, yardıma ihtiyacı olan çaresiz biri olarak algılanarak küçük görüldüğünde; onun mahremiyetini dikkate almayarak her türlü bilgiye sahip olunabileceği düşünüldüğünde; engelli bireyin vücut dokunulmazlığı yok sayıldığında ve bireyin her yapıp etmelerini gereksiz bir övgü veya yergiye karşılık vererek sanki bir çocuk gibi yaklaşım sergilenerek ötekileştirildiğinde ortaya çıkmaktadır.

İnsan bedeni her ne kadar doğal süreçlere tabi olsa da kültürel dünyada anlamlı olaylara tekabül etmektedir. Sosyolojik bakış açısı bedenini sosyal olarak oluşup deneyimlendiğine dikkat kesilmelidir. Fizyolojik süreçlerin yanında sembolik anlamlara tekabül eden beden, sosyal olarak dahil edilmenin veya dışlanmanın bir hedefi olarak da kullanılmaktadır. Bedene yönelik yapılan herhangi bir küçük düşürücü alay ve aşağılama bedeni deneyimleyen benliğin de doğrudan aşağılanmaya uğratılması demektir. (Turner, 2019, s. 41-56). Dolayısıyla herhangi bir organında işlev kaybı ile dünyaya gelen bireyler, yalnızca fiziki değil ayrıca sosyal durumlarla karşılaşmaktadırlar. Bazı bedenlerin “norm” olarak kabulü, birtakım bedensel farklılıkları “norm dışı” sayarak “öteki beden”i yaratmaktadır (Nazlı, 2012, s. 16). Bilhassa morfolojik bozukluğun/deformasyonun büyük boyutta olduğu durumlarda “sakat beden”in tüm bedenin önüne geçtiği ve “kusurlu” organın sakat bireyin insanlığını perdelediği ifade edilmektedir. Birden çok sakatlığı bulunan bireylerin, eski terminolojinin “ucube”si şimdilerin ise “ağır engelli”si, çok ciddi ve karmaşık anomalileri nedeniyle gündelik yaşamdaki normalliği zora soktukları düşünülür. Bedendeki ve görünüşteki kusur ve bozukluk “ötekilik” kategorisini yaratır ve aslında toplumun diğer tüm kesimi için bir kaygı kaynağı oluşturur çünkü birey bir gün o duruma kendisinin düşebileceği ihtimalinin de farkındadır ki bu da onun ötekileştirilmesinin esas kaynağı haline getirilmektedir (Ancet, 2008, s. 18-38).

Yaratılan ötekilere yönelik duyulan kaygı ve korku yahut yersiz ve sahte hayranlık da aslında insanın kendine hak gördüğünü karşısındakine görmemesinin bir yansıması der Morrison (2019, s. 49). Bir gün o engelliye dönüşme ihtimalinin ortadan kaldırılamadığı her karşılaşma anında bu duyguyu bertaraf edebilmek için acıyarak küçümseme ya da övgülerle yüceltme davranışına yönelme söz konusu olabilmektedir. Goffman (2014, s. 43)’ın deyişiyle bir küçük başarısızlık veya münasebetsizlik “damga”lı farklılığından kaynaklanmış biçimde değerlendirilir. Ya da başardığı herhangi bir şey içinde bulunduğu özel koşulu nedeniyle aşırı takdirle karşılık bulur.

Engellileri sevelim diyenlerdeki nasıl bir kendini bilmezlik... Kendi sevgisini lütuf ve iyilik unsuru olarak görüyorlar. Bunun temelinde de -kimse inkâr etmesin- "acıma" var. #SağlamcılarDışarı.

Şefkatini gösterip; merhametini sunup sevgiyle kucaklayıp! #EngellilerGünü'nü kutlayıp; görevini tamamlayacaktın değil mi? Ama bozulsun ezberlerin, çünkü sen bir sağlamcısın ve #SağlamcılarDışarı.

Görmezden gelinerek veya sürekli göz önünde hissettirilerek, her iki şekilde de farklılıklarımızla ve herkesle aynı şekilde var olmamız engelleniyor. #SağlamcılarDışarı.

Engelli birey hakkında tahayyül uç sınırlarda gezmektedir. Alıntılarda ya yok sayılmakta ya da sürekli göz önünde tutulmakta olduğunun örnekleri vardır. Engelli bireyin kendi ile aynı konumu paylaşmasının mümkün olamayacağına dair içten bir inanç davranışlarla dışa vurulur. Normalin sınırlarına engelli bireyin ulaşabiliyor olması gereğinden fazla övgüye mazhar olur zira onun o halde tıpkı normaller gibi yaşayabildiği bir mevzunun abartılarak gerçeklikten uzaklaştırılması amacı söz konusu olur. Bunu kabullenmek zordur elbette çünkü engelli, engelli gibi davranmamıştır. Normaller gibi olamayacağını düşünmek ve ona dayalı örnekler bulmak ise nispeten daha kolay ve tercih edilesidir. Çünkü bu esnada yalnızca acıma duygusu üzerinden üstünlüğünü perçinleme hissi devreye girer. Engelli hakkında yarattığı imgesinin gerçek olduğunu düşünmesinden başka bir şey değildir bu. Dolayısıyla engelli kişiyi algılama, “muhtaçlık” veya “ilham pornosu” ekseninde salınmaktadır (Young, 2012’den akt. Goethals vd. 2020). İki

uç durumda da kendi ile engelli arasındaki konumu sağlamlaştırmış olur. Ayrıca bunu onun üzerinde üstünlük elde etmesinin kolay bir yolu olarak yardımını ve iyiliği sunma aracılığıyla da yapabilir. Lüzumsuz bir yardım karşındakinin konumunu tekrardan hatırlatma maksadını taşır.

Engelli bileyler, her zaman yardım ve desteğe ihtiyaç duyan kişiler değildir. Onlar da paylaşır, destek olur ve yardım edebilirler bunu da not alın. #engellenmekistemiyoruz.

Gördüğümüz engelliden dua isteyip sevap kazanmak ümidiyle teklifsizce yardımına giriştiğiniz halde çocuğunuzun sınıfta başka bir engelli ile aynı sırada oturmasını kabullenememek ne yaman bir çelişkidir. #engellenmekistemiyoruz.

Bir köre yardımcı olurken beline sarılmayın, bastonundan tutup çekmeyin. #EngellenmekIstemiyoruz.

Yolda yeti farklılığı olan bir bireye rastladığında, onun yaşam standartlarına dair hiçbir fikir sahibi olmaksızın sadece kokuşmuş sağlamcı zihniyetinle eline bir tomar banknot pıkıştıran engellisever vatandaş sözüm sana #SağlamcılarDışarı.

Her ne kadar dile getirilen amaç engelli bireye yardım etmek olsa da aslında gereğinden fazla ilgi gösterildiği taktirde bireyin bağımlılığının abartılması ve çocuklaştırma ile sonuçlanarak engelli bireyin nesne konumuna indirgenmesine sebep olacaktır (Ancet, 2008, s. 70). Engelli bireyin yardım talebi olmadan onun hakkında yaratılmış kalıp yargılar dolayımında davranarak lüzumsuz yardıma girişmenin sonucu engelli bireyin yardımı reddetmesi esnasında onun yaptığı bu davranış “sana da iyilik yaramıyor” cümlesiyle karşılık bulur. Bu durum engelli bireye sunulan yardımın ardından minnet etmesinin beklenmesinin bir tezahürüdür. Goffman (2014: 168) bu durumu “buzları eritmek” olarak ifade etmiştir. Engelli olmayan bireyler engellilere fazla merak ve lüzumsuz yardım teklifinde bulunduğu anda bile engelli birey kendisine yönelmiş “iyi niyet” gösterisini yardıma ihtiyacı olmasa bile memnuniyetle karşılık vermekle yükümlü görünür. Engelli bireylerin çaresiz oldukları düşüncesi onlara teklifsiz yardım edebileceklerinin yanı sıra haklarında bilgi sahibi olabilecekleri anlayışını da yaratır. Daha önce hiç tanımadığı ve bilmediği engelli birey hakkında sorular sorarak onun engeline dair bilgilerini edinmeye çalışır. Bunun mahremiyetin ve gizliliğin ihlali olduğu pek düşünülmez. Çünkü engelli bireyin sanki bu bilgileri anlatmak için hazır bulunduğu varsayılır. Yalnızca merak duygusu değildir devrede olan aynı zamanda üstenci bir dille sorgu suale çekmek yine yeniden engelli birey ile kendisi arasındaki konumu sağlamlaştırmanın yolu olarak kullanılır.

Yetişkin bireyler olduğumuz halde; otobüste, metroda, metrobüste, haddini bilmeyen insanlar tarafından "neden tek başına yola çıktın?" sorusuna muhattap olmak istemiyoruz. #EngellenmekIstemiyoruz.

Arkadaşlarımla bir kafeye gittiğimde, ya da toplu taşıma kullandığımda, lütfen ona sormayın. çayına kaç şeker ister? Oturmak ister mi diye. yokmuşum gibi davranma. #engellenmekistemiyoruz.

İnsanlara hayat hikayemizi anlatmak için sokağa çıkmıyoruz. Tanımadığınız herhangi birine soramayacağınız soruları engellilere de soramazsınız. #EngellenmekIstemiyoruz.

Bastonunuzla yürürken hiç tanımadığınız biri sizi çevirip soruyor: Nereye gidiyorsun? Otobüste yanınıza oturan teyze soruyor: Evli misin? Okulda öğretmen soruyor: Tedavisi yok mu? Pazarda limoncu soruyor: Doğuştan mı? Hayalimiz daha az “Sana ne?” demek. #EngellenmekIstemiyoruz.

Normal beden ve zihin tasavvuru üzerinden bu sınıra dahil olamadığı düşünülenlerin “anormal”, “eksik”, “yetersiz”, “yarım”, “lekeli” vb. biçimde damgalanması normalleştirici ve sağlamcı ideolojinin uyguladığı bir taktirdir. Bu sayede üstünlüğünü devam ettirecek, kendi çizdiği kendine göre sınırlar doğrultusunda o sınıra dahil olamayanları dışlayarak ötekileştirecektir. Kurduğu sağlamcı dünyanın içinde

söz konusu olan kendine has sınırlar ideal olanı yansıtır ve bu idealden uzakta kalan engelliler birer ötekidir. Schnapper, “öteki, ben’in eksik halini işaret etmek için kullanır” demektedir. (2005, s. 26).

Sağlamcılık; tek bir yöntemi, tek bir bedeni, tek bir var oluşu, tek bir yaşam biçimini norm olarak kabul etmek; onun dışındakileri ise eksik / kusurlu / hatalı / anormal saymaktır. #SağlamcılarDışarı.

.Herkesin üzerinin aranması gereken bir ortamda, engellinin üzerini arama gereği duymamak tehlikeli bir davranıştır. Çünkü engelliler insandır ve herkes kadar iyi veya kötü olabilirler. Bütün engellileri masum birer melek olarak hayal etmenin mantığı nedir? #engellenmekistemiyoruz.

Bu alıntı egzotikleştirme teması için son derece bariz bir örnek teşkil etmektedir. Çoğu zaman engelli bireyler kötülükten arınmış masum kimseler olarak görülür. Onların da herkes kadar suç işlemeye veya kötülük yapmaya yatkın olabilecekleri pek düşünülmez. Suçtan ve kötülükten azade kimseler olarak görülmeleri bilakis onların kısıtlanmışlıklarını kabul etme anlamına da gelebilir.

Tartışma ve Sonuç

Sakatlık/engellilik mefhumu son derece karmaşık boyutlarıyla ele alınması gereken bir meseledir. Sakatlığın/engelliliğin “tıbbi modeli” bedensel veya zihinsel işlev bozukluklarını tedavi edilmesi gereken bir unsur olarak görmekte ve tıbbi terminolojinin dolayımında izahatlar ortaya koymaktadır. Sakatlığın/engelliliğin “sosyal model”i ise toplumsal yaşamdaki engellenmişlikler ve dışlanmaları odağa almaktadır. Fakat sosyal model bunu yaparken bedeni dışlama tehlikesine düşebilmektedir. Shakespeare ise sakatlığın sosyal modeli sayesinde sakatlığın/engelliliğin esas sebebinin oluşturulan ön yargı ve ayrımcılık meselesinin gündeme getirilebildiğini belirtmiştir (2011, s. 54-55). Hughes ve Paterson, “bedenleştirilmiş bir sakatlık” mefhumunun benimsenerek sakat bedenin kültürel dünyada anlamlı olaylara tekabül edildiğine dikkat çekmek istemiştir (2011, s. 64). Dolayısıyla bedeni dışlamadan, aynı zamanda beden üzerinden uygulanan ayrımcı pratikleri de atlamadan bir yaklaşım ortaya koymak son derece elzemdir. Zira toplumsal hayatta problematik nitelik arz ettiği düşünülen birçok durum sosyolojik bakış açısına sahip olunarak ele alındığında hem kamusal alanda hem de gündelik yaşantı içinde konunun mahiyetine dikkat çekilebilmesi sağlanabilmektedir (Çakır & Kahraman, 2020, s. iii-iv).

Davis’e göre toplumsal hayattaki normallik inşası ve onun üzerinden yaratılan anormal, sapkın, öteki formları söz konusudur (2011, s. 187-202). Normallik “sakat/engelli kişi” meydana getirecek şekilde inşa edildiğinde kaçınılmaz olarak pek çok ayrımcı söylem ve pratikler beraberinde gelmektedir. Toplumun normal düzenine bir tehdit olarak algılanan ve norm olana dair sınırların daha da keskin çizilmesine neden olan süreçler işletildiğinde sakat/engelli bireyin toplumsal yaşama eşit oranda dahil edilmesi mümkün olmamaktadır (Galvin, 2011, s. 485). O nedenle sakat bedene sahip olmak toplumsal hayatta birbirinden farklı anlamlı deneyimlerle karşılık bulur. Fakat toplumdaki hakim sakat/engelli algısı o bedene sahip bireylerin “yetersizliği” üzerinden ilerler. Hem kamusal alanda hem de gündelik ilişkilerde bu algının yansımaları dikkat çekicidir.

Engelli bireye bakış açısının sorunlu yönleri, engelli bireyin ayrımcılığa ve örtük ayrımcılık olan mikro saldırılara uğramasına neden olmaktadır. Kabul edilen ayrımcılık yasaları engellilere yönelen ayrımcı pratikleri yasaklamış olsa da toplumsal hayatın her yanına işlemiş “normallik” ve “sağlamcılık”, engelli bireyin uğradığı ayrımcılıkların son bulmasına fırsat tanımadığı gibi pek çok küçük düşürücü ve alaycı

tavirlara, mikro saldırılara yol açar. Toplumsal hayat içindeki dışlayıcı söylem ve pratiklerin yoğunluğu engelli bireyin bu durumu içselleştirmesine ve kabullenerek yaşama tam katılımdan kendisini geri çekmesine neden olabilir. Ayrımcı uygulamaları fark etmek nispeten kolayken mikro saldırılar örtük biçimde gerçekleştirildiği için çoğu durumda hem uygulayan hem de maruz kalan bireyler için farkında bile olmadan yaşanabilir.

Bu hususta Keller ve Galgay (2010)'ın çalışması engellilere yönelmiş mikro saldırıları niteliksel olarak inceleyen ilk araştırma olma niteliği taşımaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat ile gerçekleştirilen bu çalışma neticesinde mikro saldırılar sekiz alan ile ele alınmaktadır. Kişisel kimliğin reddi, engellilik deneyiminin reddi, mahremiyetin reddi, çaresizlik, ikincil kazanç, yayılma etkisi, ikinci sınıf vatandaş ve cinsiyetsizleştirme başlıklı temalar birçok alıntı ile desteklenerek sunulmuştur.

Bu çalışmada da onların yaptığı araştırmada ulaştıkları temaların, engelli bireylerin Twitter'da atmış oldukları tweetler ile benzerlik arz edebildiği fark edilmiştir. Fakat çalışmam tüm temaların ortak olabileceği iddiasını taşımamaktadır. Zira Keller ve Galgay mülakat tekniğini kullanmışlar iken bu çalışmada ise engelli bireylerle birebir görüşme gerçekleşmemiştir. O nedenle oluşturduğum temalar ve kategorileri saptamada Keller ve Galgay'ın çalışması çalışmama yön verse de ayrıca başka birtakım benzer nitel çalışmalardan da esinlendim. Nihayetinde ise temaları oluştururken Twitter platformunda atılmış tweetler doğrultusunda çalışmanın çerçevesini çizmiş oldum Örneğin Keller ve Galgay'ın "kimliğin reddi" üst başlığını taşıyan, kişisel kimliğin reddi ve engellilik deneyiminin reddi alanlarından oluşan tespitleri, bu çalışmada "kimliğinin yadsınması" teması olarak karşılık bulmuştur ve engelli bireyleri "tek tipleştirme", "engelinden ibaret görme" ve "sosyal sermayesini yok sayma" kategorilerini içerecek şekilde belirlenmiştir. . Engelli bireyin kimliğinin yadsınması bilhassa engelliler denen homojen bir grubun düşünülmesiyle, engellerinden ayrı bir kişiselliklerin olamayacağı inancıyla ve engelli bireyin kazanımları ile sosyal sermayesinin yok sayıldığı üzerinden gerçekleştirilir. Bireyin sahip olduğu kimliği yalnızca engel durumuyla tanımlanır hale getirilir.

Bireyin yalnızca engeli/sakatlığı üzerinden değerlendirilmesi ve toplumun hakim normlarına uymayan kategorilerde düşünülmesi toplumsal hayatta eşit birey eşit yaşam anlayışının yerleşmesine de olanak tanımaz. Bu durum Keller ve Galgay'ın çalışmasında engelli bireyleri "ikinci sınıf vatandaş" kabul etme ile ifadesini bulmuştur. Engelli bireyin hakkı olan iyileştirmelerinin yapılmadığı için eşit vatandaş olduğunun düşünülmediği durumları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Bu çalışmada da benzer şekilde engelli bireyin "ikincilleştirildiği" temasına yer verilmesi atılan tweetlerde genel olarak bahsedilen bir husus olarak uygun bulunmuştur. Engelli bireyin beden ve zihin formu dikkate alınmadan yapılan pek çok uygulama "erişilebilirlik/ulaşılabilirlik/kapsayıcılık sağlamama"nın göstergesidir. Erişebilir ve kapsayıcı toplum meydana getirme yönünden çaba harcanmadığı her noktada engelli bireyler "ayrı tutulur"lar ve onları "eşit saymama" giderek yerleşiklik kazanır. O nedenle bu tema "erişilebilirlik/ulaşılabilirlik/kapsayıcılık sağlamama", "ayrı tutulma" ve "eşit saymama" kategorileri ile anlam kazanmaktadır.

Keller ve Galgay(2010), engelli bireyin cinsel etkinliğinin yok sayılmasını “cinsiyetsizleştirme” ile ele almışlardır. Bu çalışmada ise Twitter’daki iki hashtag etkinliğinde atılan tweetlere yer verildiği için “cinsiyetsizleştirme”ye fazla vurgu yapılmadığı görülmüştür. Çok az tweette buna benzer ifadelere rastlanmış ancak daha çok “sevgili, eş olabilme, anne olabilme” vb. üzerinden tweetler atıldığı fark edilmiştir. Keller ve Galgay’ın sözünü ettiği engelli bireye yaptığı yardımıla kendinin ne kadar iyi insan olduğunu kanıtlama ihtiyacı olan “ikincil kazanç” alanı bu hashtagler üzerinden net biçimde tespit edilmemiş olsa da Engelliler Günü vesilesiyle Twitter’da paylaşım yapan engele sahip olmayan bireylerin attıkları tweetler buna dair örtük bir amacı açık etmektedir. Fakat bu husus çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Keller ve Galgay’ın ele aldığı “çaresizlik”, “yayıma etkisi” ve “mahremiyetini görmezden gelme” başlıklı alanlar ise bu çalışmada daha bütünsel bir başlık olarak “egzotikleştirme” teması ile ifade edilmektedir. Bu tema engelli bireyin sürekli yardıma muhtaç görülerek “küçümsenme”si, engelliliğe dair bilgi edinilerek kişinin “mahremiyetinin yok sayılması” ve sürekli göz önünde tutularak ya da görmezden gelinerek “ötekileştirilme”si kategorilerinden meydana gelmektedir. Bu tip yaklaşımların temelinde engelli bireyin kendilerinden farklı/nereedeyse ucube görülmesi dolayısıyla “egzotik” varlıklarmış gibi muamele edilmesi yatmaktadır. Üstenci tavırla engelli bireyin küçümsendiği ve sürekli yardıma muhtaç nesneymişçesine hareket edildiği koşullarda engelli bireyin öteki haline getirilmesi son bulmaz. Kendinden ayrı, norm olandan farklı, damgalı ve öteki konumunda algılanan engelli bireyin acıma duyguları ekseninde yardım edilmesi gerekenler olarak görülmesi onlar üzerinde hakimiyet kurmaya ve engelli bireyin mahremiyetini yok saymaya da yol açar. Sözünü ettiğim mevzular engelli bireylerin/engelli aktivistlerin deneyimlerini Twitter’da yansıtmaları ile anlaşılabilmiştir. Kısacası Keller ve Galgay’ın “Microaggressive Experiences of People with Disabilities” başlığını taşıyan çalışmaları bu alanda yapılabilecek çalışmalara temel teşkil edebilecek nitelik arz etmektedir.

Örneğin Ryan ve Scura (2011) yaptıkları çalışmada Keller ve Galgay’ın tipolojisinden yararlanmışlar; kişisel kimliğin reddi, mahremiyetin reddi, himaye, yayılma etkisi ve ikinci sınıf vatandaş gibi mikro saldırıların üniversitede öğrenim gören engelli öğrenciler tarafından sıklıkla deneyimlendiklerine şahit olmuşlardır.

Bialka, Morro, Brown ve Hannah (2017) ise kampüs ortamında fiziksel engelli üniversite öğrencilerinin maruz kaldıkları mikro saldırı deneyimlerinin (kişi olarak görmezden gelinmeleri, engelliliklerinin göz ardı edilmesi, fiziksel engelliliğin bilişsel engelle bağlantılı olduğunun varsayılması, engellilere iyi davranmanın aşırı övgüyle karşılık bulması ve engelliye çocukmuş gibi davranılması) fiziksel engelli üniversite öğrencilerinin sosyal izolasyon duygularıyla bağlantılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kattari (2020) ise yakın zamanda geliştirilmiş ve onaylanmış “Ableist Microaggressions Scale” (AMS-65, Kattari, 2019) kullanarak ABD’de yaşayan 311 engelli vatandaşın katılımıyla mikro saldırı deneyimleri ile zihinsel sağlık arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışmıştır. Engellilere yönelen mikro saldırılar ile pozitif zihinsel sağlık arasında negatif korelasyon olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak engellilere yönelik ayrımcılık ve mikro saldırıların tespitine yönelik yapılan öncü çalışmaları takip eden bir dizi çalışma ve geliştirilen ölçekleri uygulamaya koyan çalışmalar bu alanın gelişimine katkı sunmaktadır. Engellilik meselesinin engelli bireylerin uğradıkları ayrımcılıklar ve karşılaştıkları mikro saldırı deneyimleri ile birlikte ele alındığı akademik çalışmaların artması karşılaşılan sorunların çözümü için yol gösterici olabilecektir. Bu çalışma yalnızca Twitter'daki hashtag etkinliklerini baz alarak gerçekleştirildiği için tüm engelli bireylerin deneyimlerini temsil edebilme iddiasını taşımamaktadır ve bu çalışmanın sınırlılığını ortaya koymaktadır Engelli aktivistlerin ve engelli Twitter kullanıcıların attıkları tweetler onların yaşadıkları benzer deneyimleri oluşturmaktadır. Gelecekte engelli bireyler ve aktivistler ile birebir görüşmeler gerçekleştirilerek ve örneklem grubunun geniş tutulması aracılığı ile temsiliyet açısından daha istendik sonuçlara ulaşmak mümkün olabilecektir. Bu çalışma kapsamında ise engelli bireylerin maruz kaldıkları ve seslerini Twitter'da duyurdukları sorunsallara yer vermeyi amaçlamış bulunuyorum ve kendim de sakat/engelli bir birey olarak toplumsal yaşam alanlarında engelli bireylerin karşısına çıkan ve onların eşit yaşam koşullarını zora sokan ayrımcı uygulamalar için daha etkili çözümlere ihtiyaç olduğuna dikkat çekebilme ümit ediyorum. Farkındalığın geliştiği, hiçbir farklılığın dışlanmaya, ayrımcılığa ve mikro saldırılara uğramadığı yaşanılabilir günlerin temennisini taşıdığımı da belirtmek istiyorum.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmaya birinci yazar %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacılar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Akbulut, S. (2018). Gerçekten eşit miyiz? acı(ma), zayıf gör(me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı. K. Çayır & M. Ayan Ceyhan (Eds.) içinde, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (ss. 149-162). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akça, S. (2018). İnternet ve veri tabanı araştırmalarında etik. M. Öztürk (Ed.) içinde, *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar* (ss. 67-86). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ancet, P. (2008). *Ucube bedenlerin fenomenolojisi* (E. Topraktepe, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Ashburn-Nardo, L. Morris, K. A., & Goodwin, S. A. (2008). The confronting prejudiced responses (CPR) model: Applying CPR in organizations. *Academy of Management Learning & Education*, 7(3), 332-342.
- Barton L., & Armstrong F (2011). Sakatlık, eğitim ve dahil etme: kültürlerarası meseleler ve ikilemler. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden bakmak* (ss. 299-324). (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (2002). *Sosyolojik düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., & Şentürk, Y. (2011). Giriş. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 17-25) (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bialka, C. S., Morro, D., Brown, K., & Hannah, G. (2017). Breaking barriers and building bridges: Understanding how a student organization attends to the social integration of college students with disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 30(2), 157-172.
- Binark, M., Yalçın, H., Karataş, Ş., & Çomu, T. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında Türkiye’de veri etiği politikası: sosyal medya ortamlarından veri toplanması. *Sosyoloji Divanı*, 5(9): 101-128.
- Birleşmiş Milletler (BM) *Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme*, <http://www.ohchr.org/EN/Pages/Home.aspx>, (Erişim 29.11.2020)
- Brown, N. (2020). Introduction: Theorising ableism in academia. Nicole Brown & Jennifer Leigh (Eds.) içinde, *Ableism in Academia Theorising Experiences Of Disabilities And Chronic Illnesses In Higher Education*. UCL Press.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Burcu, E. (2017). Türkiye’de engelli bireylerin dezavantajlı konumlarına engellilik sosyolojisinin eleştirel tavrıyla bakmak, *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), Temmuz-Aralık, s. 107-125.
- Collinson, C. & Barden, O. (2017). Dyslexics ‘knowing how’ to challenge ‘lexism’. K. Ellis & M. Kent (Eds.) içinde, *Disability and Social Media Global Perspectives* (ss. 227-238). Routledge.
- Çayır, K. (2018). Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık, K. Çayır, M. Ayan Ceyhan (Eds.) içinde, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (ss. 5-15). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, M., & Kahraman, F. (2020). Ön Söz. M. Çakır & F. Kahraman (Eds.) içinde, *Sosyal Problemler Sosyolojisi Teoriden Uygulamaya Sosyal Problemler Üzerine Tartışmalar* (ss. iii-ix). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelik, H., Başer Baykal, N., & Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 379-406.
- Davis, L. S. (2011). Normalliğin inşası: Çan eğrisi, roman ve 19. yüzyılda sakat bedeninin icadı. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 187-208) (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.

- Engelli Ayrımcılığını Önleme ve Mücadele Platform Projesi. (2012). *Engelli ayrımcılığı araştırması ve engelli ayrımcılığına karşı çözüm önerileri raporu* (H. Özgül, G. Polat & S. Akbulut., Yay. haz.)
- Ertürk, D. (2017). Dijital kimliği sınırlı düşünmek. *Sosyoloji Divanı*, 5(9): 73-89.
- Fermanoğlu, O. M. (2019). Çevrimiçi hariciler: Türkiye’de dijital engelli aktivizmi üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 56, 119-152.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. çev. H. U. Tanrıöven, Ayrıntı Yayınları.
- Galvin, R. (2011). Çalışma ve cinsellekle ilişkisi içinde sakat kimliğinin Soykütüğü. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 483-500). (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Garfinkel, H. (2019). Başarılı bir itibarsızlaştırma töreninin koşulları (B. Mengü, Çev.). L. Ünsaldı (Der.) içinde, *Yabancı* (ss. 107-117). Heretik Yayınları.
- Goethals, T., Mortelmans, D., Van den Bulck, H., Van den Heurck, W., & Van Hove, G. (2021). I am not your metaphor: frames and counter-frames in the representation of disability. *Disability & Society*, 1-19.
- Goffman, E. (2014). *Damga: örselemiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Ş.. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı, Çev.). Heretik Yayınları.
- Goldfarm, B. & Armenta, J. E. (2017). Articulating vulnerability and interdependence in networked social space. K. Ellis & M. Kent (Eds.) içinde, *Disability and Social Media Global Perspectives* (ss. 161-175). Routledge.
- Gonzales, L., Davidoff, K. C., Nadal, K. L., & Yanos, P. T. (2015). Microaggressions experienced by persons with mental illnesses: An exploratory study. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 38(3), 234-241.
- Göregenli, M. (2018). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır, M. Ayan Ceyhan M. (Eds.) içinde, *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (ss. 17-27). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gül, İ. I. (2015). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi. K. Çayır, M. Soran & M. Ergün (der.) içinde, *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* (ss. 31-44). Karekök Yayınları.
- Harris, L. (2017). Exploring the effect of disability microaggressions on sense of belonging and participation in college classrooms. *All Graduate Theses and Dissertations*. <https://digitalcommons.usu.edu/etd/6712>
- Hughes, B., & Paterson, K. (2011). Sakatlık sosyal modeli ve kaybolan beden: bir yeti yitimi sosyolojisine doğru. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 63-80). (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Imrie, R. (2011). Sakatlayıcı çevre tasarımı. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden bakmak* (ss. 325-362). (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kara, Z. (2017). Dijital sosyoloji. *Sosyoloji Divanı*, 5(9): 9-20.
- Kattari, S. K. (2020). Ableist microaggressions and the mental health of disabled adults. *Community Mental Health Journal*, 56: 1170-1179.
- Keller, R. M., & Galgay, C. E. (2010). Micro-aggressive experiences of people with disabilities. Derald Wing Sue (Ed.) içinde, *Microaggressions And Marginality: Manifestation Dynamics, And Impact* (ss. 241-268). John Wiley & Sons, Inc.
- Korkmaz, A. (2015). Yeni toplumsal hareketler ve twitter. Selva Ersöz Karakulakoğlu & Özge Uğurlu (Eds.) içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar Twitter* (ss. 93-116). Heretik Yayınları.

- Langvad, S. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli hakları sözleşmesi ile engellilik temelli ayrımcılıkla mücadele. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (yay. haz.) içinde, *Engelli Hakları Konferansı Engellilerin Adalete Erişimi* (ss. 39-47). Ceylan Matbaası.
- Lett, K., Tamaian, A., & Klest, B. (2019). Impact of ableist microaggressions on university students with self-identified disabilities. *Disability & Society*, 1-16.
- Madran, H. A. D. (2018). Temel beklenti etkisi: kendini gerçekleştiren kehanet. K. Çayır, M. Ayan Ceyhan (Eds.) içinde, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (ss. 29-40). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*, çev. Selahattin Turan, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Morison, T. (2019). *Ötekilerin kökeni* (C. Demirdoğdu, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Nazlı, A. (2012). Öteki beden: bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, (27), 15-32 .
- Pierce, C., Carew, J., Pierce-Gonzalez, D., & Willis, D. (1978). An experiment in racism: tv commercials. C. Pierce (Ed.) içinde, *Television and Education* (ss. 62-88). Beverly Hills, CA: Sage.
- Ryan, D., & Scura, A. (2011, Spring). Disability microaggressions in higher education. *American College Personnel Association (ACPA) Standing Committee on Disability Newsletter*, 2-9.
- Schnapper, D., (2005). *Sosyolojik düşüncenin özünde öteki ile ilişki* (A. Sönmezay, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schriner, K. (2011). Sakatlık çalışmaları perspektifinden sakat istihdamı sorunları ve politikaları: bir uluslararası yaklaşım. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 269-298) (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Shakespeare, T. (2011). Sakatlık sosyal modeli, D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Eds.) içinde, *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 52-62). (F. B. Aydar Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Solorzano, D., Ceja, M., & Yosso, T. (2000). Critical race theory, racial microaggressions, and campus racial climate: The experiences of African American college students. *Journal of Negro Education*, 69(1/2), 60-73.
- Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: race, gender, and sexual orientation*. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.
- Sue, D. W., Nadal, K. L., Capodilupo, C. M., Lin, A. I., Torino, G. C., & Rivera, D. P. (2008). Racial microaggressions against Black Americans: Implications for counseling. *Journal of Counseling and Development*, 86(3), 330-338.
- Şentürk, Ü. (2017). Yeni toplumsal bir metin olarak internet, *Sosyoloji Divanı*, 5(9): 21-44.
- Şişman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, (2002). *Türkiye özürlüler araştırması*. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> Erişim: 27.10.2020
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2010). *Özürlülüğe dayalı ayrımcılığın ölçülmesi araştırması*. Yorum Basın Yayın.
- Thelwall, M., & Levitt, J. M. (2020). *Retweeting Covid-19 disability issues: Risks, support and outrage*”. *El profesional de la información*, 29(2), e290216
- Tosuner, A. (2015). İnternet aktivizminde Twitter’in stratejik konumu. Selva Ersöz Karakulakoğlu & Özge Uğurlu (Eds.) içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar Twitter* (ss. 117-143). Heretik Yayınları.

- Tuncer, E. (2017). İnci Eviner’de “Ulusal Zindelik”: beden, mekan ve mimarlığa dair bir eleştiri. S. Yardımcı (Ed.) içinde, *Beyond.İstanbul Mekanda Adalet ve Sakatlık* Sayı 1 (ss. 82-89).
- Turner, B. S. (2019). Sosyoloji ve beden. İrfan Kaya (Çev. Ed.) içinde, *Beden ve Toplum* (ss. 33-56). (İ. Kaya & M. B. Bulut, Çev.). Nobel Akademi Yayınları.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu (2016) (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6701.pdf>)
Erişim: 05.11.2020
- WHO. (2011). *Dünya engellilik raporu*, <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf> Erişim: 28.10.2020
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırmalarda yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık.
- Yumul, A. (2018). Ötekiliği bedenlere kaydetmek. K. Çayır, M. Ayan Ceyhan (Eds.) içinde, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (ss. 89-96). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.